

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 3

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

March 2025

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
March 2025

Tashkent 2025

“Academic Journal of Educational Research (AJER)” international scientific journal, issue 1, page 1-52. March, 2025

"Academic Journal of Educational Research (AJER)" magazine publishes in the form of scientific articles the results of scientific research conducted by professors and teachers of higher education institutions and independent researchers in our Republic and International. Also, scientific articles of the employees who are working in the international and other scientific institutes, production organizations and enterprises of our Republic and conducting scientific research will be included in the magazine.

All articles were posted to the journal's electronic scientific base at www.ajeruz.com

Akademic Journal of Educational Research (AJER) International scientific journal
Volume 3 Issue 3 March 2025 ajeruz.com
ZAHRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING SARKARDALIK FAOLIYATI
HAQIDA MULOHAZALAR

Bo'riyev Sardorbek Elmurod o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi
ElmuradovichSardorbek@gmail.com

Annotation: in this article, we can see Zahriddin Muhammad Babur's feeling of loving his homeland very hard to start a career as a captain in a difficult circuit. Other than him, the battles of brogan formed a state of the baburians in India, where özi's sacerdotal activities were shown.

Keywords: Timur traps, the work "Boburnoma", the struggle for Samarkand, Javohirla'l Nehru "great Mongol Empire"

Аннотация: В этой статье мы видим очень сильное чувство любви к своей Родине, которое Захриддин Мухаммед Бабур испытывал, начиная свою полководческую карьеру в трудный период. Кроме того, в Индии было образовано государство Бабуридов, чьи завоевания привели в другие страны.

Ключевые слова: Тимур тузуклари, произведение "Бабурнома", борьба за Самарканд, Джавахирлал Неру "империя Великих Моголов"

Prezidentimiz aytganidek, hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda buyuk shaxslar bilan ko'proq tanishib ularni ijobiy taraflaridan ruhiy quvvat olishimiz darkordir. Ulardan biri Zahiriddin Muhammad Boburni buyuk sarkardalik shohsupasiga ko'targan asosiy omillar quyidagilardan iborat bo'lgan edi. Avvalo, uning qonida ota-ona tomonidan ham ulug'likka borib tutashdigan chinordek baquvvat ildiz mavjud edi. Katta bobolari bo'lmish ota tomondan Amir Temur Sohibqironga borib tutashsa, ona tarafdan mustahkam tomir Chingizxon va Chingiziylarga borib taqalar edi. Bu etnogenez omillar bo'lsa, o'n ikki yoshdan toj kiyish qismatini bildirar edi. Zahriddin Muhammad Boburni ushbu toju-taxtini turli g'animlar, jumladan ichki, shuningdek tashqi maydondagi tahdid qiluvchi kuchlarga qarshi kurash yosh vorisni jang maydonida qilich serdashga undadi. Bir tomondan o'spirinlikdan yigitlikka qadam qo'yar ekan Bobur Mirzo ulug' bobosi Sohibqiron Amir Temurning "Temur Tuzuklari"da qayd etilgan qo'shinni saflash, uni jangovar bir holatda g'animlarga qarshi jangga olib kirish yoki mustahkam qal'a mudofaasini sindirib uni zabt etish sir-sanoatlarini o'rganishlari muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Bunda yosh Bobur Mirzo harbiy tarix ilmi, harbiy san'at xususida ancha mukammal tushunchalarga ega bo'ldi. Biroq Bobur o'zi qatnashib guvoh bo'lgan jangu jadal maydonlarida harbiy tajribalari, hatto muvoffaaqiyatsizlikka sabab bo'lgan mag'lubiyatlaridan ham saboq olishi, irodasini po'latdek mustahkamlab keyingi yuz

beradigan janglarga avvalda yo‘l qo‘yilgan xatolarni takrolamaslikka intilishlari bir vaqtida o‘zining mag‘lubiyati va g‘animining g‘olib kelishlarini harbiy ilm nuqtai nazaridan qiyosiy tahlil etib chiqargan xulosalari uning kelajakda buyuk sarkardalar qatoridan o‘rin olishadi o‘ziga xos maktab vazifasini o‘tadi[1].

Bobur o‘z bobokaloni Amir Temur singari davlatining chegaralarini mustahkamlashga intilgan o‘z yurtini qudratli davlatlar safida bo‘lishini hohlagan turkiy xalqlarning eng kuchli hukmdoridir. Uning faoliyatiga to‘xtalib o‘tadigan o‘tadigan bo‘lsak u umri davomida juda ko‘plab harbiy yurishlarni amalga oshirgan hukmdor sifatida tilga olinadi “Boburnoma” asari bilan jahonning mashhur tarixnavis olimlari qatoridan ham joy oldi. Boburning sarkardalik faoliyati boshlanishi 1494-yilda Toshkent hokimi Sulton Mahmudxon, Samarqand podshosi Sulton Ahmad Mirzo ittifoq tuzib, biri Sirdaryoning janubidan , ikkinchisi shimoldan Axsi ustida qo‘shin tortadilar. Shu orada falokat yuz beradi. Axsi qo‘rg‘onida jar yoqasida turgan Umarshayx Mirzo kaptarxonasi bilan birga qulab, halok bo‘ladi. Shu kundan boshlab u ulug‘ bobosi Amir Temurning buyuk davlatini qayta tiklash va mustahkamlashni maqsad qilib qo‘ydi. Aynan Bobur hayotini ostin-ustun qilib yuborgan ko‘p janglar ham Samarqand bilan bog‘liq. 1495-yilda Samarqand Sulton Ali qo‘lida edi. Ammo amakilari Sulton Mas‘ud va Boysung‘ur Mirzolar ham Samarqand uchun kurash boshlaydilar. Amakivachchalaridan ilhomlangan Bobur ham bu kurash girdobiga qo‘shiladi. Bir muddat Samarqandni qamal qiladi. Ammo do‘stlik va sulh taklifi bilan chiqqan Sulton Alining so‘zini qabul qilib, ortga qaytadi. Boysung‘ur Mirzo esa Samarqandni egallaydi .1497-yilda Bobur yana Samarqandga yurish boshlaydi. Boysung‘ur Mirzo Shayboniyxondan madad so‘raydi. Yetti oy davom etgan jangdan so‘ng Boburning qo‘li baland keladi. Ammo Boburning g‘alaba nashidasi uzoq davom etmaydi. Talon - taroj natijasida Samarqand nochor ahvolga tushib qoladi. Hattoki qo‘shin ta‘minotidan ham qiynalishadi. Natijada, uylarini ham sog‘ingan cherik ahli birin - ketin Andijonga qochib keta boshlaydi. Hatto, ishongan beklari - Ahmat Tanbal, Xonqulli, Ibrahim Bekchik kabilar ham Samarqandni tark etadi[2].

1501 yil aprel oyida Zarafshon yaqinidagi Saripul qishlog‘ida Bobur va Shayboniyxon o‘rtasidagi jangda Bobur mag‘lubiyatga uchraydi. Bobur bu jangdagi mag‘lubiyatning asosiy sababini yordamchi mo‘g‘ul askarlarining xiyonatlarida ko‘rsada, bundan boshqa sabablar ham borligini inkor qilib bo‘lmaydi. Bularning birinchisi, Boburning munajjimlar bashoratiga quloq solishi bo‘ldi. Voqea tavsifi shuki, har ikki tomon 5-6 kun davomida bir-biri qarshisida jangsiz holatda, turli harbiy taktikalar tuzish rejasi bilan turgan. Bobur esa ataylab jangni kechiktirishga uringan. Bunga sabab, Hirotdan Husayn Boyqaro tomonidan yuborilgan Qanbar Ali boshchiligidagi ikki ming atrofidagi yordamchi kuchlar Keshga yetib kelgan bo‘lib, ikki kunda Boburga qo‘shilishi kerak edi. Boburning tog‘asi Sulton Mahmudxonning Sayyid Muhammad boshchiligida yuborgan bir ming besh yuz atrofidagi yordamchi kuchlari ham ertasi kuni tongda yetib kelishi kerak edi. Shunday vaziyatda masalaga munajjimlar aralashib, shu kunda sakkiz

yulduz oraliqda turganligini, agar bir kun o'tsa, ikki hafta davomida sakkiz yulduz dushmanning orqasida bo'lishi, bu esa kechiktirmay jangga kirish va g'alaba qozonish lozimligini anglatadi, deb bashorat qilib, Boburni yordamchi kuchlarni kutmasdan, jangga kirishga da'vat etganlar.

Ikkinchisi esa, harbiy strategiyadagi xatosi va bu borada Muhammad Shayboniyning ustamonligidir. Bunda jang oldidan Bobur qo'shinni odatdagidek safga tizib, eng sara sarkardalari, ichkilar (Odatda ichkilar deb saroyning hukmdorga yaqin amaldorlari aytiladi. "Boburnoma"ning ba'zi o'rinlarida xos soqchilar, tan qo'riqchilar (chuhralar, xosa tobin) ham ichkilar deb ta'riflangan. Shundan kelib chiqadigan bo'lsak, bu o'rinda ham ichkilar xos soqchilar bo'lgan bo'lishi, ehtimol. – A.Z.) va mohir jangchilarni qo'shinning irovul (qorovul, markazda, qo'shinning oldi qismida boruvchi bo'linma) qismida joylashtiradi. Shayboniyxon esa qo'shin qanotlariga tajribali sarkardalar bo'lgan Mahmud sulton, Hamza sulton va Mahdi sulton rahbarligidagi kuchli otliqlarni joylashtirgan. Shayboniyxonning harbiy razvedkasi Boburning harbiy kengashi sirlaridan voqif bo'lgan bo'lishi ehtimol. Chunki, Muhammad Shayboniy asosiy e'tiborni qanotlarga qaratib, to'lg'amani qo'llaganligi, dushmanning harbiy taktikasini oldindan bilganligidan va harbiy razvedkasi yaxshi ishlaganligidan dalolat beradi. Muhammad Shayboniyning boshqa yirik janglari tahlil qilinganda, ularning hammasida ham to'lg'ama usuli ishlatilavermaganligini, dushmanning kuchi, imkoniyati va jang usullariga qarab o'z taktikalarini o'zgartirib turganligini ko'rish mumkin. Jang boshlanishi bilan, Shayboniyxonning qanot qismlari Bobur jangchilarining barong'or va javong'orini ortga surib tashlab, markaz qismning orqasidan yorib kirgan. Natijada, qo'shinning chindovul (oqa qism – aryergard) qismida turgan Bobur asosiy qismdan ajralib qolgan va qurshovga tushib qolmaslik uchun, chekinishga majbur bo'lgan.[3]

U o'z yurti Mavarounnahr hududidan bosh olib chiqib ketgach oz sonli qo'shini bilan juda ko'plab hududlarni bo'ysindiradi. Turkiy xalqlarni butun dunyoga tanitgan Bobur yurishlari ichidan eng kattasi uning Hindiston tomon yurishidir. Boburning Hindiston tomon yurishi hanuzgacha olimlar tomonidan baxs munozaraga sabab bo'lib kelmoqda, uning faoliyatiga chuqurroq to'xtalib o'tadigan bo'lsak Bobur Hindistonni egallash uchun to'rt marotaba harakat qilib ko'rgan. Yani ular Hind sarzaminida Asos slogan markazlashgan davlatning tarixi haqida so'z yuritganda, mavzuni tarixan "Hindga yurishi,,ga zamin yaratgan quydagi uch omil zikridan boshlashni farz deb bildik:

- 1.temuriylar inqirozidan keyin yuzaga kelgan siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy beqarorlik sharoitidagi feodal tarqoqligi asoratlari.
- 2.temuriyzodalarning sobiq saltanat hududida o'z davlatining barpo etish maqsadidagi xatti-harakatlari.
- 3."Hindistonda qotib qolgan diniy aqidalar va turmush asosini tashkil qilgan o'zgarmas ishtimoiy tartibning taraqqiyot jarayonini to'xtatib qo'yilganligi edi[3].

Zahriddin Muhammad Bobur so'ngi yani, 1511-yilda Samarqand yurishi Boburning uchinchi va so'ngi yurishi edi. Eron harbiy qismlari bilan birgalikda Movarounnahrda bostirib kirgan Bobur bu safar ham Samarqandni egallashga muvaffaq bo'ladi, bir necha oy davomida hukmronlik ham qiladi. Ammo ruhoniylarning Boburni shia mazhabini qabul qilganlikda ayiblashlari natijasida avom xalq Boburdan yuz o'giradi. Bobur Samarqandni tashlab chiqib, Kobulga qaytishga majbur bo'ladi. Endi Boburning Movarounnahrda markazlashgan qudratli davlat tashkil etish yo'lidagi orzuumidlari puchga chiqqan edi, ammo tinib-tinchimagan, hech vaqt noumid bo'lmagan Bobur o'z reja, maqsadlarini ona-Vatandan uzoq o'lkalarda ro'yobga chiqarishga qasd etadi, o'z hokimatini temuriylarga qarashli Kobul muzofotidan ham ancha kegaytirish yo'l-yo'riqlarini axtaradi. Ko'p mashvarat va maslahatlar tuzib, fikru mulohazalar qilib, oxiri Hindiston diyorini o'z tasarrufiga kiritish ishiga bel bog'laydi. Bobur tomonidan Shimoliy Hindistonda asos solingan davlat G'arbiy Yevropa tarixiy adabiyotida (taqlid qilingan holda rus olimlarining asarlarida ham) "Mo'g'ullar davlati" va ko'proq "Buyuk mo'g'illar imperiyasi" deb nomlanadi. Aslida, Bobur asos solgan va uning avlodlari tomonidan idora qilingan davlatni tarixiy nuqtayi nazardan "Boburiylar davlati" deb atash maqsadga muvofiqdir.[4]

Insoniyatning abadiyatga mansub buyuk farzandlari safida bu yil tavalludining 542 yilligi nishonlanayotgan Zahiriddin Muhammad Bobur o'z o'rniga ega. Kishilik tarixida Boburchalik shaxsiy imkon, iqtidor va fazilatlari beqiyos kishilar juda kam uchraydi. Bobur, birinchi navbatda, shoh, boburiylar sulolasining asoschisi. Balki, boburiylar jahon tarixida eng uzoq yillar (332 yil) hukmronlik qilgan sulola bo'lib chiqar. U podshoh sifatida lashkar tortib shohlarga xos mag'lubiyatlarning achchiq alamlariyu zafarlarning ulug'vor nashidalarini surishni ko'p marotaba o'z boshidan kechirdi. Otasi singari ulug' himmatli va oliy maqsadli shaxs bo'lganligidan Farg'ona viloyatini kichik joy deb hisoblab, Samarqandga intildi. U

yerda Shayboniixonidan yengilib, Kobulga keldi va keyin Hindistondek bepoyon yirik mamlakat hukmdoriga aylandi. Buyuk shoh Bobur Hindistonda temuriylarga xos ulug' bunyodkorlik an'analari davom ettirdi: muhtasham qasrlar tiklash, ariq-kanallar qaeish, bog'roglar bunyod etish, adabiyot, ilm-fan rivojiga homiylik qilish, elni adolat bilan boshqarish singari fazilatlar keyinchalik Hindistonning buyuk farzandlari tomonidan chinakam ijobiy baholandi. Hindistonning buyuk donishmand farzandi, davlat arbobi Javohirlal Nehru "o'zining "Hindistonning ochilishi" va "jahon tarixiga bir nazar" asarlarida Zahiriddin Muhammad Bobur haqida samimiyatga to'liq ushbu fikrlarni izhor etgan: "Bobur — dilbar shaxs. Uyg'onish davri hukmdorining haqiqiy namunasidir. U mard va tadbirkor odam bo'lgan. Bobur o'ta madaniyatli va jozibali insonlar orasida eng etuk insonlardan

biri edi. U mazhabparastlik kabi cheklanishdan va mutaassiblikdan yiroq edi. Bobur san'at va, ayniqsa, adabiyotni sevardi".[5]

Foydalangan adabiyotlar

1. Raximov J. Zahiriddin Muhammad Boburning buyuk sarkardalik salohiyati / J. Raximov // Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va merosini o'rganish dunyo 164 talqinida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi to'plami. Milliy Gvardiyasi harbiy texnik instituti. - 2021 yil 12 fevral 1-qism. – B. 19.
2. N. Jumaxo'ja, I. Adizova "O'zbek Adabiyoti Tarixi" - XVI - XIX asr I yarmi "Noshir" nashriyoti, Toshkent-2019.
3. N. G'. Nizomiddinov. (XVI-XIX asr) Buyuk Boburiylar tarixi. 68-70 bet
Низомиддинов И. Бобирийлар давлати. – Тошкент: Ўзбекистон, 1983.
4. Zamonov A. O'rta asr tarixiy shaxslari hayotining ayrim noma'lum sahifalari. – T.: "BAYOZ", 2020
5. Порсо ШАМСИЕВ, Содиқ МИРЗАЕВ, Эйжи МАНО ва Саидбек ҲАСАНОВ нашрга тайёрлаган "Бобурнома" асарини ҳозирги ўзбек тилига Ваҳоб РАҲМОНОЯ ва Каромат МУЛЛАХЎЖАЕВА таъдил қилган. Toshkent 2008

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
3-son

Nashr qilingan sana: 29.03.2025.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172